

References

1. Analitichnyi zvit pro vykonannya I – ho etapu vprovadzhennia kadrovoi komponenty v ramkakh proektu mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy “Innovatsiinyi pidkhdid do kariernoho rostu” (“INKA”); za red. H. Shroma. / H. Shrom. – Kyiv, 2013. – 108 s. [in Ukr].
2. Didenko O. V. Profesiina kompetentnist ofitsera-prykordonnyka: sutnist poniattia. Osvitno-naukove zabezpechennia diianisti pravookhoronnykh orhaniv i viiskovykh formuvan Ukrainy : tezy VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii / O. V. Didenko. – Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2015. – 636 s. [in Ukr].
3. Orhanizatsiino-metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii operatyvno-sluzhbovoi diialnosti viddilen inspektoriv prykordonnoi sluzhby : zatv. Pershym zastupnykom Holovy Derzh. prykrdon. sluzhby Ukrainy. – Kyiv, 18 sich. 2018 r. [in Ukr].
4. Raven D. Kompetentnost v sovremennom obshchestve. Vyivavlenye, razvytye y realizatsiia / D. Raven. – Moskva: Kohyto-Tsentr, 2002. – 396 s. [in Rus].
5. Robocha navchalna prohrama pidhotovky za spetsialnistiu “Molodshyi inspektor prykordonnoi sluzhby” v ramkakh proektu “Nove oblychhia kordonu”. – Cherkasy, 2018. – 83 s. [in Ukr].
6. Sarafaniuk E. I. Pedahohichni umovy pidvyshchennia yakosti zahalnoviiskovoii pidhotovky kursantiv vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv z vykorystanniam virtualnogo modeliuvannia: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.04 / E. I. Sarafaniuk. – Odesa, 2005. – 22 s. [in Ukr].
7. Sysoieva S. O., Sokolova I. V. Problemy nepereryvnoi profesiinoi osity: tezaryus naukovoho doslidzhennia / S. O. Sysoieva, I. V. Sokolova // nauk. Vydannia NAPN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh, MON, Mariupolskyi derzh. Humanitarnyi un-t. – Kyiv: Vydavnychi Dim “EKMO”, 2010. – 362 s. [in Ukr].
8. Torichnyi O. V. Teoriia i praktyka formuvannia viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi navchannia: monohrafiia / O. V. Torichnyi. – Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2012. – 536 s. [in Ukr].
9. Torichnyi O. V. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv zasobamy proektnoi diialnosti / O. V. Torichnyi. – Khmelnytskyi: Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. 2016. – Vypusk 1. [in Ukr].
10. Uyddet S., Khollyford S. Rukovodstvo po kompetentsyiam / S. Uyddet, S. Khollyford: per. s anhl. – Moskva: HIPPO, 2003. – 228 s. [in Rus].

Одержано статтю: 7.10.2019

Прийнято до друку: 25.10.2019

УДК 378.147+614.212+616-092

DOI: 10.15330/esu.1.75-85

Олександра Кузенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ “Івано-Франківський національний
медичний університет”
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Olexandra Kuzenko,

Candidate of pedagogical sciences (PhD),
Associate Professor, Ivano-Frankivsk National Medical
University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)
oleksandrakuz@ukr.net

Ельвіра Кіндратів,

доктор медичних наук, доцент,
ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний
університет” (м. Івано-Франківськ, Україна)

Elvira Kindrativ,

Doctor of medical sciences, Associate Professor,
Ivano-Frankivsk National Medical University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)
kindrativ2016@gmail.com

Наталія Чуйко,

кандидат медичних наук, асистент,
ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний
університет” (м. Івано-Франківськ, Україна)

Natalia Chuiko,

Candidate of medical sciences (PhD), assistant,
Ivano-Frankivsk National Medical University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

chuiko.natalia78@gmail.com

Зоряна Гурик,

кандидат медичних наук, доцент,
ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний
університет” (м. Івано-Франківськ, Україна)

Zoriana Guryk,

Candidate of medical sciences (PhD), Associate
Professor, Ivano-Frankivsk National Medical
University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

zorana75@ukr.net

Віктор Костюк,

кандидат медичних наук, доцент,
ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний
університет” (м. Івано-Франківськ, Україна)

Viktor Kostiuk,

Candidate of medical sciences (PhD), Associate
Professor, Ivano-Frankivsk National Medical
University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

kostjuk1979@gmail.com

Іван-Андрій Кондрат,

аспірант, ДВНЗ “Івано-Франківський національний
медичний університет”
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Ivan-Andrii Kondrat,

Post-graduate student, Ivano-Frankivsk National
Medical University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

lilia_kondrat@ukr.net

**ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ
ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

**FORMING OF UNIVERSAL COMPETENCES OF FUTURE DOCTORS BY MEANS OF
FICTION**

Стаття присвячена проблемам формування універсальних компетентностей майбутніх лікарів – патологоанатомів засобами художньої літератури. Автори наголошують на актуальності формування як спеціальних (специфічних, предметно-професійних) компетентностей, так і базових (провідних, ключових, універсальних). Універсальні компетентності студентів-майбутніх патологоанатомів включають особистісні якості й здібності, зокрема, ініціативність, здатність до налагодження професійної комунікації на засадах толерантності, уміння адаптуватись у нових нестандартних ситуаціях, готовність критично аналізувати та адекватно оцінювати результати професійної діяльності, вміння аргументувати особисту точку зору тощо.

Наголошується, що завдяки ознайомленню майбутніх патологоанатомів із медичною проблематикою в різних жанрах художньої літератури, насамперед, сформованому образу лікаря, а також вивченню творчого доробку письменників-медиків

відбувається формування уявлення про медичну професію, яка потребує усвідомлення максимальної відповідальності за свої дії, систематичного психологічного й фізичного навантаження, готовності вирішувати неординарні, нестандартні завдання. Художній опис хвороби та смерті в літературних творах яскраво доповнюють їх сюжетну лінію. Проаналізувавши твори М. Булгакова, В. Стефаника, М. Коцюбинського, О. Кобилянської, автори статті наголошують на необхідності використання творів художньої літератури в формуванні універсальних компетентностей студентів-майбутніх патологоанатомів.

Ключові слова: універсальні компетентності, професійна підготовка майбутніх медиків, художня література, патологічна анатомія.

The article is devoted to the problems of universal future pathologists' competencies formation by means of fiction. It should be noted that current professional training of future healthcare professionals undergoes in the context of implementing a competency approach, that's why the authors emphasize the relevance of the formation of both: special (specific, subject-specific) and basic (leading, key, universal) competencies. Universal competencies of future pathologists include personal qualities and abilities, in particular, initiative, capacity to establish professional communication on the basis of tolerance, talent to adapt themselves in new non-standard situations, readiness to analyze critically and evaluate adequately the results of professional activity, ability to give reasons for personal point of view, etc.

The authors note that the degree of scientific substantiation of the problem of formation of future pathologists' professional readiness in the educational environment of higher educational establishments does not correspond to the level of relevance of the identified problem, its theoretical and practical significance. The theoretical and methodological bases of future physicians' acquaintance with the pathanatomical subject in different genres of fiction in the context of the competence approach implementation in the institutions of higher medical education of Ukraine are not sufficiently covered.

It is emphasized that due to the acquaintance of future pathologists with medical problems in different genres of fiction, first of all, due to the Doctor trope, as well as the study of creative achievements of doctors-writers, the formation of an idea of the medical profession is noted. This formation requires awareness of the maximum responsibility for own actions, systematic psychological and physical activity, willingness to solve extraordinary, non-standard tasks.

The artistic descriptions of illness and death in literary works vividly complement their story line. Having analyzed the works of M. Bulgakov, V. Stefanyk, M. Kotsiubynsky, O. Kobylianska, the authors of the article emphasize the need to use fiction in the formation of universal future pathologists' competences. Familiarity with fiction contributes to the formation in future pathologists of value orientations and the development of their personal qualities (cognitive, creative, communicative, ideological), which constitute the valuable spiritual and ethical basis of their future professional activity.

Key words: universal competences, professional training of future physicians, fiction, pathological anatomy.

Постановка проблеми. Модернізація вищої медичної освіти в сучасній Україні спрямована на забезпечення інноваційних змін у професійній підготовці майбутніх лікарів, від фахової діяльності яких безпосередньо залежить успішне функціонування медицини в ХХІ ст. Важливим напрямом реформування системи Вищої освіти стало впровадження компетентнісного підходу до організації навчальної діяльності студентів, застосування якого в навчально-виховному процесі сучасних закладів вищої освіти виключає морально застарілу дидактичну концепцію “знання заради знань” і передбачає формування не тільки комплексу знань, але й умінь і здатностей переосмислювати інформацію, диференціювати й критично

оцінювати знання, використовувати їх для розв'язання особистих і професійних завдань.

Професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі охорони здоров'я в контексті впровадження компетентнісного підходу спрямована на формування як спеціальних (специфічних, предметно-професійних) компетентностей, так і базових (провідних, ключових, універсальних), що включають універсальні людські якості й здібності, зокрема, ініціативність, здатність до налагодження професійної комунікації на засадах толерантності, уміння адаптуватись у нових нестандартних ситуаціях, готовність критично аналізувати та адекватно оцінювати результати професійної діяльності, вміння аргументувати особисту точку зору тощо. Універсальні компетентності студентів – майбутніх медиків, передусім, визначаються ціннісними пріоритетами особистості та її світоглядними орієнтирами, провідне значення в формуванні яких належить ознайомленню з різними жанрами художньої літератури – дієвим засобом їх гуманітарної підготовки.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретико-методологічні основи компетентнісного підходу в організації освітнього процесу розкриваються в працях таких зарубіжних дослідників як Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена. Водночас, перспективи впровадження компетентнісного підходу в українській освіті вивчали І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші. Технологію реалізації компетентнісного підходу в освітній практиці та формування ключових компетентностей особистості досліджували російські вчені І. Агапов, В. Болотов, А. Вербицький, І. Зимня, Е. Зеєр, А. Золотарьова, М. Катуніна, В. Лаптев, О. Лебедев, Н. Радіонова, В. Серіков, А. Тряпицина, А. Хуторський, С. Шишов та інші [5].

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях українських вчених активно вивчаються проблеми професійного становлення майбутніх медиків та формування їх готовності до виконання професійних обов'язків. Різні аспекти формування ціннісного ставлення до професіоналізму відображена в працях М. Дьоміної; соціально-професійна мобільність як важлива складова фахової компетентності майбутнього лікаря досліджується О.Й. Кузенко; формування професійної спрямованості учнів на медичну професію – Р.В. Іваненко та Ю.Є. Кьюшиної. У наукових працях І. С. Вітенка, О.В. Денисової, Б.І. Ороховського, Б.А. Ясько та ін. професійна готовність розглядається в контексті аналізу особистісно-професійного становлення лікаря [4].

Автори Галузяк В.М. та Тихолаз С.І. у монографії “Розвиток професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів” [4] розкривають сутність і структуру професійної спрямованості майбутніх лікарів та визначають критерії та показники рівнів її сформованості. Вченими проаналізовано педагогічні умови та розроблено модель педагогічного супроводу розвитку професійної спрямованості, яка забезпечує ціннісне ставлення до медичної діяльності, а таким чином і формує їх готовність до виконання професійних обов'язків у галузі охорони здоров'я.

Проблеми життя, здоров'я і смерті людини в історії світової літератури відображено в творах Ібн-Сіна “Поєма про медицину”, А.Камю “Чума”, Ж.-П. Сартр “Мухи”, Ф. Кафка “Перевтілення”, П.Коельо “Вероніка вирішує померти” та ін. Літературні традиції у темі висвітлення внутрішньої картини хвороби репрезентовано в творчості А. Чехова, Ф. Достоевського, М. Гоголя, М. Зошенка. Проблема ставлення суспільства до хворих в зарубіжній літературі розкривається в циклі оповідань Джека Лондона “Храм гордині”; романі У.С. Моєм “Місяць і грош”,

творах А. Дж.Кроніна “Зірки дивляться вниз”, “Замок Броуді”, “Молоді роки”. Клінічна картина висипного тифу в романі М. Булгакова “Біла гвардія”.

Результати досліджень свідчать, що ступінь наукового обґрунтування проблеми формування професійної готовності студентів-майбутніх патологоанатомів в освітньому середовищі ЗВО не відповідає рівню актуальності означеної проблеми, її теоретичної і практичної значущості. Недостатньо висвітлені теоретико-методичні основи ознайомлення майбутніх лікарів із патанатомічною тематикою у різних жанрах художньої літератури в контексті впровадження компетентнісного підходу в закладах вищої медичної освіти України, що й зумовило тему нашого наукового дослідження.

Мета статті – проаналізувати навчально-методичні аспекти використання творів художньої літератури у формуванні універсальних компетентностей майбутніх патологоанатомів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експерти програми “DeSeCo” визначають поняття компетентності як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. На думку експертів “DeSeCo”, до внутрішньої структури компетентності входять знання, пізнавальні і практичні уміння і навички, ставлення, емоції, цінності та етичні норми, мотивація [10].

Автори сучасних психолого-педагогічних досліджень розподіляють компетентності на базові (провідні, ключові, універсальні) і спеціальні (специфічні, предметно-професійні), хоча межі між ними досить умовні. Окрім предметних конкретних знань і способів дій у вузькоспеціальній діяльності будь-який тип компетентності обов’язково включає універсальні людські якості й здібності, які не залежать від сфери їх вияву. Такими є, наприклад, ініціативність, здатність організувати діяльність (власну або інших людей), уміння адаптуватись у нових нестандартних ситуаціях, готовність критично аналізувати та адекватно оцінювати результати діяльності не лише як значущі для себе, а як такі, що матимуть наслідки для інших. Перелічені вище ознаки загальної компетентності ґрунтуються не просто на знаннях і вміннях у тій чи іншій галузі, а на ціннісних пріоритетах особистості та особливостях її ментального досвіду [8].

Найбільшого поширення у вітчизняних наукових працях набуло тлумачення компетентності як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. У більшості словникових видань зустрічається визначення слова “компетентність” і компетентний, а саме той, хто має достатні знання у певній галузі, у чомусь добре обізнаний, а також кваліфікований, той, що володіє компетенцією. У тлумачних словниках знаходимо визначення слова “компетенція” як добра обізнаність з чимось та кола повноважень певної організації, установи чи особи. Також компетентність трактується в значенні властивості.

Даючи визначення поняттю “компетентність”, І. Бех слушно зауважує, що його трактування є дуже широким [1]. Компетентний в широкому розумінні – це знаючий, обізнаний в певній проблемі чи галузі, а у вузькому розумінні – це той, хто має право авторитетного судження як висококваліфікований фахівець. На думку дослідників (О. Акулова, А. Андрєєв, А. Асмолов, В. Байденко, А. Белкін, В. Болотов, Ю. Варданян, Э. Зеєр, И. Зимня, Д. Іванов, Н. Кузьміна, А. Маркова, К. Митрофанов, Н. Радіонова, С. Серякова, О. Соколова, Ю. Татур, А. Темербекова, В. Шадриков, А. Хуторський та ін.), компетентнісний підхід розглядається в якості

ефективного освітнього інструменту особистісного розвитку, спрямований на активне й конструктивне входження людини в суспільне життя.

Ознайомлення з творами художньої літератури, присвячені патанатомічній проблематиці забезпечує набуття студентами низки універсальних, насамперед, світоглядно-пізнавальних компетентностей. Важлива роль у формуванні готовності діяти у відповідності до норм моралі та етичних принципів, здатності до налагодження професійної комунікації на засадах толерантності також належить вивченню студентами – майбутніми лікарями взаємозв'язку медицини і художньої літератури. На думку Є.В. Панаєвої, що вивчає роль медицини у творчості М.А. Булгакова, вивчення медичних дисциплін дає не лише знання хвороб, а й передбачає насичення глибини психіки особистості. Специфіка лікарської професії вимагає граничної спостережливості, що виступає в якості з'єднуючої ланки між літературою і медициною.

Завдяки аналізу медичної тематики в різних жанрах художньої літератури, насамперед, сформованому образу лікаря, а також вивченню творчого доробку письменників-медиків відбувається формування уявлення про медичну професію, яка потребує усвідомлення максимальної відповідальності за свої дії, систематичного психологічного й фізичного навантаження, готовності вирішувати неординарні, нестандартні завдання. Успіх у розв'язанні професійних завдань залежить від правильності оцінки ситуації та вибору стратегії дій, що допомагає формуванню у студентів ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності [9].

Смерть як процес зображена в багатьох творах класиків світової літератури. Передсмертний стан, стан агонії та наступні після смерті хвилини привертають увагу читача, підсилюють емоційно-психологічне навантаження, часто розкривають внутрішній світ героїв. Розглянемо детальніше смерть і хвороби в творах М. Булгакова, В. Стефаніка, М. Коцюбинського й О. Кобилянської.

Цикл оповідань М.Булгакова “Записки юного лікаря”, до якого увійшли твори “Рушник з півнем”, “Хрещення поворотом”, “Стальное горло”, “Морфій”, “Завірюха”, “Пітьма єгипетська”, “Пропавший очей” і “Зорянависип” несуть у собі відбиток отриманої освіти і довгої лікарської діяльності написані на основі, здобутого автором власного лікарського досвіду. Поєднуючи у собі елементи белетристики і публіцистики, мемуарної і науково-популярної літератури, “Записки лікаря” М. Булгакова виступає оригінальним літературним явищем у жанровому плані. Розповідь ведеться від імені молодого лікаря, який недавно закінчив університет і вже приступив до самостійної практичної діяльності. Оповідач – рядовий представник лікарської професії. Завдяки своїм “Запискам” письменник познайомив широкі читацькі кола з маловідомим їм медичним світом. У “Записках юного лікаря” Булгаков згадує роки своєї лікарської практики у сільській глухомані. Перед нами розгортаються картини мирної діяльності лікаря, боротьби за людське життя з хворобами. “Записки юного лікаря” не автобіографія, а література, яка використовує лікарські спостереження та особистий досвід. Тут відчутний уважний і професійний погляд автора збоку персонажів та події [2].

У оповіданні М. Булгакова “Хрещення поворотом” зображена екстремальна лікарська ситуація з необхідністю операції пологової допомоги при поперечному становищі плоду. “... Але тут я – сам-один, під руками в мене мучиться жінка; я за неї відповідаю. Але як потрібно допомагати, я не знаю, оскільки пологи бачив лише двічі у житті в клініці, й ті були цілком нормальні. Сьогодні ж я роблю спроби, але від цього не легшені мені, ні породіллі; А настав час на щось зважитися... Попе-

речне становище...раз поперечне становище, отже потрібно... потрібно було робити...". "Поворот на ніжку, – не стерпіла і як подумки підмітила Ганна Миколаївна".

У розповіді М. Булгакова "Стальне горло" продовжується професійне становлення лікаря. Листопадовою ніччю його будять, оскільки привезли вмираючу від дифтерійного крупу дівчинку. Лікар ніколи не робив трахеотомію, але він розуміє, що дитина приречена, операція – єдиний шанс на порятунок. І він йде на ризик. Дівчинка врятована. По селах поширилися чутки, що Лідці вставили "стальне горло" і вона чудово живе з ним.

Оповідання М. Булгакова "Морфій", що входить до циклу "Записки юного лікаря" обов'язкова для прочитання всім, особливо молодим людям- майбутніх медикам. У цьому художньому творі з вражаючою точністю і психологічними деталями описується захворювання, страждання наркомана, що призводять до його загибелі [3]. У випадку, описаному М. Булгаковим, доктор Поляков захворів у результаті поєднання соціальних та особистих причин. Він пережив особисту драму, від нього пішла улюблена дружина, до того ж, перебуваючи в стані депресії, Сергій їде в глуху провінцію, замикається в собі, і маючи вільний доступ до наркотичних речовин, починає робити ін'єкції морфію. Але перша доза морфію не стає випадковою. Нервові потрясіння майбутнього наркомана дали про себе знати фізичними недугами. У першу чергу шлунковими болями. "Вчора вночі цікава річ відбулася. Я збирався лягати спати, як раптом у мене стали болі в області шлунка. Але які! Холодний піт виступив у мене на лобі... Зі стогоном дістався до кухні, де ночує куховарка з чоловіком своїм, Власом. Власа відправив до Ганни Кирилівни. Та вночі прийшла до мене і змушена була ввести морфій".

Таким чином, фельдшерка, що бажає допомогти стражденному, послужила погану службу, зробивши перший укол, перший крок на шляху до страшної хвороби. Про що пізніше вона і шкодувала. "При упорскуванні одного шприца 2% розчину майже миттєво настає стан спокою, негайно переходить у захват і блаженство. І це триває лише одну, дві хвилини. І потім все зникає безслідно, як не було. Настає біль, жах, темрява" – продовжує опис наступної стадії наркоманії Поляков у щоденнику. Ще відвертіше звучать терміни: "Я – нещасний доктор Поляков, хворий в лютому цього року морфінізмом, і, попереджаю всіх, кому випаде на долю така ж доля, як і мені, не пробувати замінити морфій кокаїном. Кокаїн – кепська і підступна отрута. Вчора Ганна ледве відходила мене камфорою, а сьогодні я – напівтруп...". Ще детальніше описано стан морфініста, зміни, що протікають в організмі, на тлі вживання морфію, в щоденнику лікаря Полякова: "17-го январа. Шороховпугаюсь, люди мене ненавистны во время воздержания. Я их боюсь. Во время эйфории я их всех люблю, но предпочитаю одиночество. Внешний вид: худ, бледен восковой бледностью. Брал ванну и при этом взвесился на больничных весах. В прошлом году я весил 4 пуда, теперь 3 пуда 15 фунтов. Испугался, взглянув на стрелку, потом это прошло. На предплечьях непрекращающиеся нарывы, то же на бедрах. Я не умею стерильно готовить растворы, кроме того, раза три я впрыскивал некипяченым шприцем, очень спешил перед поездкой. Это недопустимо".

Герой твору М. Булгакова – Поляков намагається відмовитися від вживання морфію взагалі, але йому це не вдається, ломка і наступні галюцинації беруть верх. "Не тужливий стан, а смерть повільно опановує морфіністом, лише тільки ви на годину-дві позбавите його морфію. Повітря не ситне, його ковтати не можна... в тілі не має клітинки, яка б не прагнула... Чого? Цього не можна ні визначити, ні

пояснити. Словом, людини немає. Вона вимкнена. Рухається, тужить, страждає труп. Він нічого не хоче, ні про що не мислить, крім морфію. Морфію!”. Свій стан Поляков вже порівнює зі смертю, а себе з трупом. Страждає і душа, і тіло. Моральний розпад особистості наркомана продовжується і він сам вже не може усвідомити його глибину. Запущена стадія наркоманії посилюється громадським нерозумінням. Вони описують психологічний стан хворого на наркоманію на всіх стадіях захворювання. І причини, що спонукали вперше вжити наркотик, і потреба в підтримці, допомоги і розумінні з боку сім'ї, медиків і суспільства. Той страх і сором, відчай і агресію, які відчуває наркоман, і з якими не в силах боротися самотійно. Наркоманія – медична хвороба і соціальна проблема. Вона зумовлена не тільки і не скільки фізіологією, скільки психологією людини і суспільством, в якому він живе.

У оповіданні М. Булгакова “Я убив” розповідає історію про лікаря, якого відправили у військо Петлюри, яке відступало з міста. Він лікував солдатів, що обморозили ноги, чув як б'ють полонених, лікував полковника Лещенка, якого поранив один з полонених. Потім раптово в кімнату вривається жінка одного з розстріляних і дорікає лікарю за те, що він лікує цих людей. Жінці призначають 25 ударів шомполами, і тоді нерви лікаря не витримують, і він вбиває полковника, що й описано в розповіді.

У творчості Василя Стефаника описи людської смерті підкреслюють емоційну напруженість новел. Смерть не просто природний, логічний фінал земного буття людини, це предмет спеціально-прискіпливого спостереження та вивчення. Передсмертний стан, стан агонії та наступні після смертні хвилини привертають увагу В. Стефаника, і він з властивою йому сили слова, емоційно-психологічною концентрацією, показує її у новелі “Сама-самісінька”: “У тій хатині. Що лізе під горб, як переваленний хрущик, лежала баба... Лежала на землі та дивилася блудними очима на хрест, що був у сволоці вирізаний. Спалені губи з трудом розривала та білим язиком їх зволожувала... Кров потекла, баба схлипнула та й умерла. Голову перехилила коло ніжки від стола і широкими мертвими очима дивилася зукоса на хату. Чорти перестали гарцювати, лише мухи з розкошею лизали кров, позакревавлювали свої крильця... Сідали на чорні горшки під печею та на миски на миснику. Всюди розносили бабину кров” [12].

Зображаючи смерть молодого парубка у новелі “Виводили з села”, Василь Стефаник звертає увагу на деталі. Деталі підсилюють картину смерті, роблять її більш переконливою та фаталістичною: “У трупарні на великій білій плиті лежав Миколай. Гарне волосся плавало у крові. Вершок голови відпав, як лупина. На животі був хрест, бо навхрест пороли та позавивали”. Так описано тіло після розтину. Потім підніс трупа, обіймав за шию та й питався, як коли би радився: Скажи ж мені, кілька служб наймати, кілька на бідні роздати, аби тобі Бог гріха не писав?... Сльози падали на трупа та на білу студену плиту. Плачучи, убирав сина на смерть”. Така сумна картина смерті підсилюється автором за рахунок гротескних елементів. Батько одягає та прикрашає тіло свого сина, так ніби готує його до святкової події: “Плачучи, убирав на смерть. У біленьку мережевну сорочку, у пояс вишиваний та в капелюх із павами його убрав. Писану тайстру поклав під голови... Такий годен та гарний парубок у павах! Лежав на студеній мармуровій плиті та гей би усміхався до свого тата” [11].

У повісті “Тіні забутих предків” М. Коцюбинський також порушує проблему життя і смерті [7]. Твір завершується картиною поховання Івана: “Сумно повістувала трембіта горам про смерть. Бо смерть тут має свій голос, яким промовляє до

самотніх кичер”. “Смертельне світло сплітало сітку однакових тіней на мертвім і на живих обличчях. Палагна поправляла полотно на мерцеві, а її пальці чули холод мертвого тіла, тоді як теплий солодкавий дух воску, що стікав по свічках, підіймав з грудей до горла жалість. Трембіти плакали під вікном...”

Письменник описує померлого так: “Жовте лице Івана спокійно лежало на полотні. Замкнувши у собі щось тільки йому відоме, а праве око лукаво дивилось з-під піднятого трохи повіка на купку мідяних грошей на грудях, на стулені руки, в яких горіла свічка. В головах тіла невидимо спочивала душа: вона ще не сміла вилетіть з хати. Палагна зверталась до неї, до тої самотньої душеньки мужа, що сиротливо тулилась до нерухомого тіла”. Заклучна сцена відіграє в повісті велику ідейно-художню функцію. Нею в дусі народної творчості оптимістично закінчується сумна розповідь про головного героя твору, утверджується триумф життя над смертю.

У соціально-психологічній повісті Ольги Кобилянської “Земля” життя і смерть зображено реалістично і правдиво [6]. Щоб підкреслити трагедію братовбивства письменниця вдається до низки деталей, особливо ретельно описує тіло померлого Михайла: “.Хто се зробив? Хто? Хто? І за що? За що, за що? Таже він умерлий! Застрілений! Він уже цілком застиг! Зимний, як лід! Лице біле, як сніг, сорочка цілком у крові змочена... він умерлий... рятуйте! Рятуйте!..”

У повісті також зображено роботу судово-медичної експертизи і їхню роль у з’ясуванні причини смерті і пошуку вбивці: “Другого дня над’їхала комісія. Два судові урядники і один лікар. Оглянули мертвого і сконстатували скритоубивство...”. За другою версією комісії: “Вистріл – толкували – був уцілений цілком зблизька. Куля застряла глибоко в легких, одначе наколи б був мав зараз поміч, міг би бути врятований, а так загиб через утрату крові. Очевидно, волікся якийсь кусень від нещасного місця, кликав, може, й помочі, але що ніхто не з’являвся, повалився й загинув... Се був цілком незвичайний випадок. Хлопець не мав ніяких ворогів, ціле село було готове на те присягнути. А про самоубивство не могло бути бесіди, бо вистріл наступив іззаду...”. Кілька разів у мертвого Михайла починає іти кров: зразу – коли вперше до нього підходить Сава, потім – коли Марія накинулася з прокльонами й бійкою на Анну. “У Михайла знову кров! – запищала Марія і кинулася стрілою до вмерлого”. “Його кров кличе мене! – кликнула Анна. Похилилася над ним, дико витріщивши очі, і замовкла”. “Капає... капає кров... – прошептала, – віджила, коли мене твоя мати сукою прозвала... І повалилася без пам’яті на нього...”

Вочевидь, це крик його душі, докір братові й печаль за тим, що Сава занепастив себе смертним гріхом; у другому ж випадку – плач за коханою, жалість до неї, намагання подати знак матері, аби одумалася. Це розуміє Анна, прошепотівши мертвому коханому, перш ніж знепритомніти: “Капає... капає кров... віджила, коли мене твоя мати сукою прозвала”. Це розуміє білоголова бабуся: “Його кров ще жива, і його душа ще тут блудить”.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, бачимо, що хвороби та смерть, які зображені в художній літературі яскраво доповнюють загальну картину творів. Через анатомічний опис померлого читач може не лише здогадуватися про причину смерті, а й глибше пізнати натуру, внутрішній світ героїв. Проаналізувавши твори М. Булгакова, В. Стефаніка, М. Коцюбинського, О. Кобилянської простежуємо необхідність використання знань з патологічної анатомії в літературі для увиразнення драматизму і реалістичності зображуваної смерті, усвідомлення, що життя і смерть нерозривно пов’язані, тому що смерть – обов’язковий, необхідний кінець життя, а людина – єдина істота, що усвідомлює і своє

життя, і знає не минучу смерть кожного і свою в тому числі, бо смерть – це стріла, пущена в людину, а життя – та мить, що вона до неї летить. Оскільки, медична професія є класичним прикладом професійної діяльності в системі “людина – людина”, то універсальні компетентності, поруч із базовими знаннями й вміннями, визначаються ціннісними орієнтирами спеціаліста, мотивами його діяльності, усвідомленням свого призначення, стилем взаємодії з людьми, загальним рівнем культури, здатністю до самоосвіти та самовдосконалення, що досягається посередництвом творів художньої літератури. Ознайомлення з творами художньої літератури сприяє формуванню в майбутніх патологоанатомів ціннісних орієнтирів та розвитку їх особистісних якостей (когнітивних, креативних, комунікативних, світоглядних), які становлять ціннісну, духовно-етичну основу їх майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці.– К.: Виховання і культура №12 (17,18)–2009 р.– С.5–7., с. 5
2. Булгаков М. О. Записки юного лікаря. Режим доступу: https://royallib.com/book/bulgakov_mihail/zapiski_yunogo_vracha.html.
3. Булгаков М.О. Морфій. Режим доступу: https://royallib.com/book/bulgakov_mihail/morfiy.html.
4. Галузяк В.М., Тихолаз С.І. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів: Монографія.– Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2016.– 228 с.
5. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті // Електронний ресурс. Режим доступу:http://lib.iitta.gov.ua/2349/1/Gutsan_50025.pdf.
6. Земля: Повість. Серія “Класна література”/ Кобилянська О. – К., 2020. – 318 с., тв. пал., (ст. 12 пр.).
7. Коцюбинський М.М. Режим доступу: https://royallib.com/book/kotsyubinskiy_mihaylo/tn_zabutih_predkv.html
8. Лалак Н. Формування професійної компетентності у майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема // Рідна школа.– 2009.– № 5-6.– С. 17-22.
9. Медицина і художня культура. Примірний програма курсу за вибором підготовки фахівців другого (магістерського) рівня освіти галузі знань 22 “Охорона здоров’я” спеціальності 222 “Медицина” /Укл. Кузенко О.Й.– Київ, 2018. 18 с.
10. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти // Стратегія реформування освіти України. – Київ.: К.І.С.2003. – 295 с.
11. Стефанік В.С. Виводили з села. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2316>
12. Стефанік В.С. Сама-Самісінька Режим доступу: https://royallib.com/book/stefanik_vasil/odnaodineshenka.html.

References

1. Bekh I.D. Teoretyko-prykladny i sens kompetentnisnoho pidkhodu u pedahohitsi.– K.: Vykhovannia i kultura №12 (17,18)– 1.2009 r.– S.5–7., s. 5
2. Bulhakov M. O. Zapysky y unoho likaria. Rezhym dostupu: https://royallib.com/book/bulgakov_mihail/zapiski_yunogo_vracha.html.
3. Bulhakov M.O. Morfii. Rezhym dostupu: 3. https://royallib.com/book/bulgakov_mihail/morfiy.html.
4. Haluziak V.M., Tykholaz S.I. Rozvytok profesiinoi spriamovanosti studentiv vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv: Monohrafiia. – Vinnytsia: TOV “Nilan-LTD”, 4. 2016.– 228 s.
5. Hutsan L. A. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniiosviti // Elektronnyi resurs. Rezhymdostupu:http://lib.iitta.gov.ua/5.2349/1/Gutsan_50025.pdf.
6. Zemlia: Povist. Seriiia Klasna literatura / Kobylianska O. – K., 6. 2020. – 318 s., tv. pal., (st. 12 pr.).
7. Kotsiubynskiy M.M. Rezhymdostupu: https://royallib.com/book/kotsyubinskiy_mihaylo/tn_zabutih_predkv.html
8. Lalak N. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnik huchyte livyakpsykholohopedahohichna problema // Ridnashkola. – 8. 2009.– № 5-6.– S. 17-22.
9. Medytsyna i khudozhnia kultura. Prymirna prohrama kursu za vyborom pidhotovky fakhivtsiv druhoho (mahisterskoho) rivnia osvity haluzi znan 22 “Okhrona zdorovia” spetsialnosti 222 “Medytsyna” /Ukl. Kuzenko O.I.– Kyiv, 9. 2018. 18 s.

10. Ovcharuk O.V. Kompetentnosti yak kliuchdof ormuвання зміstu osvity // Stratehiia reformuvannya osvity Ukrainy. – Kyiv.: K.I.S. 10.2003. – 295 s.
11. Ctefanyk V.S. Vyvodyly z sela. Rezhym dostupu: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2316>
12. Stefanyk V.S. Sama-Samisinka Rezhym dostupu: https://royallib.com/book/stefanik_vasil/odnaodineshenka.html.

Одержано статтю: 8.10.2019
Прийнято до друку: 5.11.2019

УДК 378.147:347.96
DOI: 10.15330/esu.1.85-91

Валентина Мірошніченко,

доктор педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

Valentyna Miroshnychenko,

Doctor of pedagogical sciences, Associate Professor,
National Academy of the State Border Guard Service
of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi
(Khmelnyskyi, Ukraine)
mvi_2016@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

USAGE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN TRAINING OF FUTURE LAWYERS

У статті обґрунтовано доцільність використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх юристів. Висвітлюються особливості традиційних та інноваційних педагогічних технологій. Метою інтерактивного навчання вважається створення педагогом умов навчання, за яких студент сам відкриватиме, здобуватиме й знання та здійснюватиме самопідготовку до професійної діяльності.

Автором зазначено, що доцільність використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх юристів визначається специфічними особливостями цього процесу та вимогами, які пред'являє суспільство до професійних якостей фахівців-юристів. Серед методів вивчення юридичних дисциплін виокремлюється метод “групового обговорення”. Звертається увага, що використання методу “групового обговорення” відповідає головному призначенню процесу підготовки майбутніх юристів – розвитку самостійного юридичного мислення, комунікативних умінь та навичок, що є важливим для формування професіоналізму майбутнього юриста.

Ключові слова: *майбутні юристи, студенти, педагогічні технології, інтерактивні технології, підготовка до професійної діяльності, метод “групового обговорення”.*

The article substantiates the expediency of using interactive technologies in the training of future lawyers. A direct correlation between the effectiveness of preparing future lawyers for professional activity and how well and properly selected forms and methods of training were found. The features of traditional and innovative pedagogical technologies are highlighted. The purpose of interactive learning is to create an educator of learning conditions under which the student will discover, acquire knowledge and carry out self-preparation for professional activity. A feature of interactive learning methods is to encourage participants in the educational process to be active and interact. Designing the process of training future lawyers requires a clear definition of the purpose, content, methods, techniques, means of this process, interconnections and interdependence between its participants.